

‘Overbrugger of onderscheider?’ Hoe frequent ontstaat interetnisch contact via het sportverenigingsleven in Nederland?

Ruud van der Meulen en Wout Ultee¹

1. Terug naar de aanvangsvraag

Onderzoek staft de veronderstelling dat er in Nederland sprake is van een etnische kloof. In 2002 onderhield slechts 37 procent van de autochtonen persoonlijk contact met allochtonen en in datzelfde jaar bracht 43 procent van de tweede generatie Marokkanen de vrije tijd overwegend in eigen kring door (Gijsberts & Davegos 2005). Opiniepeilingen wijzen op vooroordelen, wantrouwen en angst (Kanne 2004). Bestuurders en beleidsmakers vragen zich af: ‘hoe brengen we de verschillende etnische groepen weer bij elkaar?’ Het sportverenigingsleven staat daarbij steeds meer in de aandacht als een verband dat bruggen slaat. Zo stelt het overheidsprogramma ‘Meedoen allochtone jeugd door sport’ (Tweede Kamerstukken 2006): *Sport kan een prima rol vervullen voor de ‘lichte’ benadering tussen culturen, als brug naar de ‘zware’ onderwerpen. [...] De deelname aan sportieve activiteiten kan leiden tot ontmoeting, wederzijds begrip, waardering en saamhorigheid. Maar in verenigingsverband ook tot de verwerving van sociaal kapitaal: contacten, het opdoen van kennis en vaardigheden, wederkerigheid van relaties en vertrouwen.*

De heersende gedachte is aldus dat sport een *overbrugger* is. Sport geldt als aantrekkelijk en betaalbaar en samen sporten kan altijd, ook zonder dat mensen elkaar verstaan. Deze visie is vooral verwoord in ‘Bowling alone’ van Putnam (2001). Een stilzwijgende veronderstelling binnen het ‘sport voor allen’ beleid van nationale overheden luidt dan ook dat meer gelijke deelname *aan* sport leidt tot meer verbondenheid *door* sport. Zo beoogt het programma ‘Meedoen allochtone jongeren door sport’ dat in de periode 2006-2010 het verschil in sportdeelname tussen allochtone (70 procent) en autochtone jongeren (85 procent) verdwijnt. Door het wegnemen van deze achterstand, zou de sportieve ontmoetingskans tussen beide groepen jongeren worden vergroot.

Toch leggen leden uit verschillende etnische groepen niet als vanzelfsprekend contact via de sport. Een tweede invalshoek in de theoretische literatuur be-

schouwt dit vrijetijdsverband namelijk als een belangrijke *onderscheider*. Volgens verschillende sportsociologen ontstaan in reactie op naar elkaar toegroeiende deelnamepercentages juist nieuwe scheidslijnen in de sport (Lamprecht & Stamm 1995; Rummelt 1998). Democratisering *van* de sport zou leiden tot meer differentiëring *binnen* de sport.² Dit aan Putnam tegenovergestelde perspectief is vooral te vinden in Bourdieus 'Distinction' (1979). Volgens deze auteur speelt sport een belangrijke statusbevestigende rol.

Meer formele gelijkheid leidt volgens Bourdieu niet noodzakelijk tot meer informele verbondenheid: door *compenserende strategieën* zorgen sociale groepen ervoor dat onderlinge afstand wordt bewaard. In meritocratische samenlevingen vlakten statusverschillen af op de werkvloer en op school. Dit zette de elite er echter toe aan om zich voortaan door haar leefstijl te onderscheiden van het 'gewone volk' – als alternatief voor geld, status en afkomst. Waar leden uit lagere klassen zich vermaken met ruwe sporten, zoals boksen, voetbal of motorcross, beoefenen leden uit hogere klassen verfijnde sporten, zoals hockey, tennis of golf. En: worden tennisverenigingen te 'volks', dan richten de elites exclusievere tennisclubs op of richten zij zich op nieuwe takken van sport.

Ook in multiculturele samenlevingen gaan verschillende etnische groepen in het dagelijkse leven in bepaalde mate 'gedwongen' met elkaar om – in de buurt, tijdens het werk en op school. Uit Bourdieus theorie van compenserende strategieën valt af te leiden dat de vrije tijd ook voor etnische groepen een bastion vormt voor de bevestiging van hun eigen cultuurpatroon. Dat dit in het bijzonder geldt voor de sport, daarvan levert het onderzoek 'Etnische tweedeling in de sport' enkele duidelijke voorbeelden op. Zo merkt de voorzitter van GOL Sport (islamitische voetbalvereniging) op: *“Een club als GOL Sport is haalbaar, omdat allochtonen anders zijn. Allochtone Turken en Marokkanen schamen zich dood als ze iemand naakt in de kleedkamer zien staan. In de Ramadan wordt geen koffie verkocht, alleen de gasten drinken koffie. Er wordt door iedereen gevestigd. Bij een Hollandse club weten ze dat niet. Zij vinden het bijvoorbeeld niet hygiënisch als een speler in een onderbroek gaat douchen.”* (Janssens 1999: 86).

Verder beschrijft deze studie het dynamische karakter van etnische tweedeling in de sport. Zo toont Janssens met een lokale inventarisatie van administratieve overschrijvingen aan dat door allochtone voetballers vaker dan door autochtone voetballers van vereniging gewisseld wordt. Dit wijst erop dat door allochtone spelers bij gemengde verenigingen niet altijd met plezier wordt gesport, op 'zwarte vlucht' kortom. Omgekeerd vindt Janssens ook aanwijzingen voor 'witte vlucht'. In de bokssport liep het aandeel allochtonen op van minder dan 20 procent in het begin van de jaren tachtig naar ongeveer 40 procent aan het eind van de jaren negentig. Telefoontjes met vragen over de etnische samenstelling van een bepaalde boksschool, kwamen dan ook regelmatig bin-

nen bij de boksbond. Meer recent berichten kranten zelfs over een autochtone uitstroom uit het voetbal naar ‘witte’ takken van sport zoals hockey, tennis of golf (Dotulong & Westbroek 2006).

Vermoedelijk spelen bij segregatie in de sport niet alleen culturele, maar ook structurele factoren een rol. Naast de *wens* tot onderscheid, kan worden gewezen op de *gelegenheid* tot onderscheid. De beschikking over tijd en geld kunnen etnische verschillen in sportdeelname verklaren, maar belangrijker lijkt de structuur van vraag en aanbod (vgl. Blau & Schwartz 1984). Sportbeoefening biedt meer keuzes dan wonen, werken en studeren (Estlund 2003). Niet alleen is er de keuze om wel of niet te sporten. Ook valt er te kiezen uit verenigings-sport of informele sport (pleintjesbasketbal, met vrienden voetballen in het park); verder tussen verschillende takken van sport (schaatsen, boksen, honkbal); vervolgens tussen reguliere en etnische verenigingen (FC De Regenboog dan wel FC Batavia, FC Maghreb of FC Paramaribo); en tot slot – binnen verenigingen – tussen sporten in een team met alle achtergronden of in een team met slechts leden van dezelfde etnische afkomst. Bovendien geldt dat naarmate er meer allochtone sporters zijn, des te vaker zich de mogelijkheid voordoet tot etnische zelforganisatie of afscheiding. Zonder etnische niches van voldoende omvang kunnen immers geen etnische verenigingen of etnische teams worden gevormd.

Echter niet alleen de relatieve aantallen sporters op een bepaald schaalniveau, ofwel de mate van segregatie, bepaalt het aantal ‘kleurrijke’ banden via de sport. Ook de absolute aantallen sporters, ofwel de mate van participatie, vormt een factor. Immers, veel banden tussen leden uit de verschillende groepen in een land ontstaan pas indien er door een *groot aantal* inwoners in een *gemengd gezelschap* wordt gesport. Bovendien levert sporten in een *groter gezelschap* mogelijk zelfs meer dan één interetnisch contact op. In eerdere studies naar de gelaagdheid van sportdeelname naar beroep, opleiding, inkomen en etnische herkomst, werd de mate van participatie en segregatie bestudeerd voor afzonderlijke takken van sport (Lüschen 1969; Rowe & Champion 2000; Scheerder, Vanreusel, Taks & Renson 2001). In ‘Bowling apart’ ontwikkelden Van der Meulen, Ruiters & Ultee (2005) daarom een maat waarin voor beide factoren gewogen wordt.

In de afgelopen jaren nam het aantal studies naar sport en interetnisch contact een hoge vlucht (McClendon & Eitzen 1975; Chu & Griffey 1985; Meloen & Eersteling 1994; Duyvendak, Krouwel, Kraaijkamp & Boonstra 1998; Janssens 1999; Elling 2002; Verweel, Janssens & Roques 2005). Daarbij ging het vooral om gevalsstudies en lokale onderzoeken, met kleine steekproeven en veelal onder een specifieke doelgroep. In deze onderzoeken richtte de aandacht zich hoofdzakelijk op de *hamvraag* naar de gevolgen van interetnisch contact. Aldus werd slechts een voorlopig antwoord gegeven op de *aanvangsvraag* hoe vaak contact ook voor komt. Allport (1954) verwees naar multi-etnisch samen-

gestelde sportteams als schoolvoorbeeld van een overbruggend verband. Echter bezien vanuit de invalshoek van Bourdieu en gelet op het gegeven dat lang niet elke inwoner sport, geldt deze contactconditie wellicht maar voor een zeer gering deel van de bevolking van Nederland.

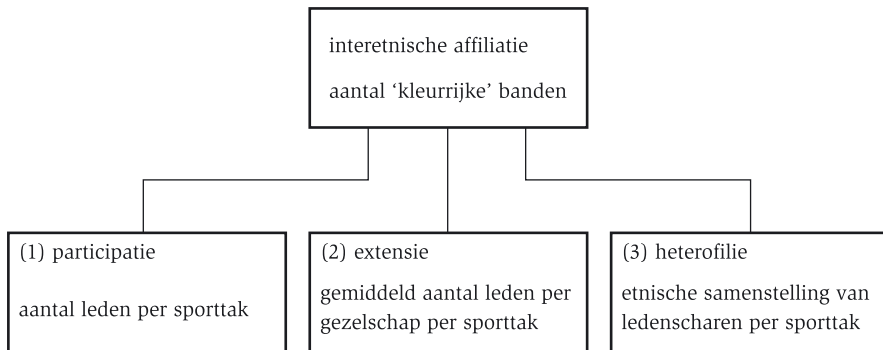
In dit artikel brengen we de frequentie van interetnisch contact via het Nederlandse sportverenigingsleven daarom uitgebreid in kaart. We gebruiken zowel grootschalige enquêtes als administratieve data. Onze analyses zijn overigens bivariaat en niet multivariaat. We willen immers beschrijven in welke mate etnische groepen met elkaar omgaan, los van de vraag in hoeverre hun ontmoetingskans door overige met etnische herkomst samenhangende kenmerken, zoals opleiding en inkomen, wordt verklaard. In twee opzichten bouwen we voort op eerder onderzoek. Ten eerste beschrijven we het aantal 'kleurrijke' banden via de sport door nu niet alleen te wegen voor het aantal sporters per sporttak (participatie) en de samenstelling van ledenscharen per sporttak (segregatie), maar ook voor de gemiddelde omvang van gezelschappen per sporttak (extensie). Ten tweede beschrijven we segregatie in de sport op drie onderliggende schaalniveaus: sporttakken (en hun ledenscharen), sportverenigingen en sportgezelschappen.

Indien we vaststellen dat via het sportverenigingsleven een groot aantal interetnische contacten ontstaan, dringt de vraag naar de verbroederende uitwerking van gemengd sporten zich op met hernieuwde kracht. Is dat niet het geval, dan is het wellicht zinvoller om na te gaan waarom zelfs niet aan de voornaamste aanvangsconditie – sporten in een gemengd gezelschap – wordt voldaan.³

2. Het bandenmodel

Figuur 1 toont het *bandenmodel*, waarmee we voortbouwen op ons eerdere 'Elftal Experiment' (Van der Meulen, Ruiter & Ultee 2005). De *Interetnische Affiliatie Index* die we in dit artikel berekenen, gaat uit van dit bandenmodel. Daarbij wegen we niet alleen voor het aantal leden per sporttak (participatie) en de etnische samenstelling van ledenscharen per sporttak (segregatie), maar ook voor de gemiddelde omvang van gezelschappen per sporttak (extensie). Anders dan bij eerdere sportsociologische segregatie- of stratificatiematen, zoals de Lüschen Index (Lüschen 1969) of de Sports Equity Index (Sport England 2001), vormen sociale relaties en niet individuen onze analyse-eenheden. We tellen niet simpel het aantal 'zwarte' knopen (aantal leden uit een bepaalde etnische minderheidsgroep) en het aantal 'witte' knopen (aantal leden uit de etnische meerderheidsgroep), om die aantallen vervolgens uit te drukken in een bepaald verhoudingsgetal. In onze netwerkbenadering daarentegen tellen we

het aantal ‘kleurrijke’ banden, ofwel de hoeveelheid verbindingen tussen ‘witte’ en ‘zwarte’ knopen.

Figuur 1. Het bandenmodel: de drie parameters waarmee het aantal interetnische contacten via sportverenigingen in Nederland in dit artikel wordt bepaald.

We veronderstellen aldus dat de frequentie van interetnisch contact via het Nederlandse sportverenigingsleven door drie parameters wordt bepaald: (1) *Participatie*: overige omstandigheden gelijk blijvend, neemt het aantal kleurrijke banden toe naarmate meer inwoners van Nederland lid zijn van een sportvereniging. Evenzo geldt voor afzonderlijke verenigingssporten dat sporttakken met forse ledenaantallen, zoals zwemmen, voetbal en tennis, tot meer gemengde ontmoetingen leiden dan marginale verenigingssporten, zoals handboogschieten, kaatsen en schermen. (2) *Extensie*: overige omstandigheden gelijk blijvend, stijgt het aantal kleurrijke banden naarmate leden actief zijn in grotere teams of trainingsgroepen. Immers, gezelschappen met meer leden tellen eerder één of meer leden uit verschillende etnische groepen. (3) *Segregatie*: overige omstandigheden gelijk blijvend, neemt het aantal kleurrijke banden toe naarmate leden etnisch evenwichtiger over de ledenscharen van sporttakken zijn gespreid.

3. Data en operationalisering

Voor dit artikel gebruiken we drie gegevensbronnen. Ten eerste analyseren we gegevens uit het *Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 1995-1999* (AVO). Dit onderzoek wordt sinds 1979 elke vier jaar gehouden door het Sociaal en Cultureel Planbureau. In 1995 is voor het eerst gevraagd naar etnische herkomst. Het steekproefkader wordt gevormd door leden van huishoudens van 6 jaar en ouder. De respons schommelt rond de 65 procent. Vermoedelijk

doordat interviews alleen in het Nederlands werden afgenomen, zijn allochtonen ondervertegenwoordigd. Dit heeft waarschijnlijk een overschatting van interetnische ontmoetingskansen tot gevolg – de deelname van de allochtonen die buiten beeld blijven, verschilt naar verwachting sterk van het Nederlandse sportpatroon. Voor onze analyses selecteren we personen van 6 tot en met 79 jaar. We wegen naar leeftijd, geslacht en burgerlijke staat. Verder voegen we de bestanden uit 1995 en 1999 samen ($N = 27.374$), zodat we meer waarnemingen hebben van ledenaantallen per sporttak. Ondervraagden kruisten op een toonblad aan welke sporttakken zij in de afgelopen twaalf maanden minstens éénmaal hadden beoefend (maximaal zeven). Verder gaven ze aan of deze sport in verenigingsverband werd beoefend. In 1999 werd bovendien per beoefende sport gevraagd: ‘Als u in een groep les of training kreeg of krijgt, hoeveel mensen zaten of zitten er dan meestal in die groep?’ We maken een grove indeling naar autochtonen ($N = 25.734$) en niet-westerse allochtonen ($N = 959$). Onder niet-westerse allochtonen rekenen we personen met een vader óf moeder geboren in een land dat onder het minderhedenbeleid valt.⁴ We splitsen verder uit naar de twee voornaamste minderheidsgroepen: Surinamers/Antillianen/Arubanen ($N = 334$) en Turken/Marokkanen ($N = 374$).

Ten tweede ontlenen we informatie aan het *Verenigingenbestand Nederlandse Sport* (VNS). Dit bestand wordt beheerd en aangevuld door het W.J.H. Mulier Instituut, Centrum voor Sociaal-wetenschappelijk Sportonderzoek (www.mulierinstituut.nl). Voor dit artikel gebruiken we gegevens over het aantal allochtone verenigingen in 1997. Janssens (1999) verzamelde deze data op basis van interviews met verenigingsondersteuners en vermeldingen in adresboeken van sportbonden. Etnische verenigingen werden geoperationaliseerd als verenigingen die voor en door leden van een bepaalde etnische groep zijn opgericht. Janssens’ inventarisatie beperkte zich tot de zes sporttakken met de hoogste concentraties allochtonen. Aangenomen werd dat er voor de ongeveer 65 overige sportbonden nauwelijks etnische verenigingen bestonden. Overigens hebben etnische verenigingen volgens Janssens vaak ook autochtone leden. Verder gebruiken we voor onze berekeningen aanvullende gegevens over inwoneraantallen naar etnische herkomst van het Centraal Bureau voor de Statistiek (www.statline.nl).

Ten derde baseren we onze analyses op de *Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2003* (FNB), een onderzoek verricht door de Vakgroep Sociologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen (www.ru.nl) (De Graaf, De Graaf, Kraaykamp & Ultee 2003). Interviews werden afgenomen onder personen in de leeftijd van 18 tot en met 70 jaar en hun eventuele partners. De respons bedroeg 53 procent. Vermoedelijk doordat interviews alleen werden afgenomen in het Nederlands, zijn allochtonen opnieuw ondervertegenwoordigd. Voor onze analyses selecteren we daarom alleen autochtonen ($N = 2.053$). Op een toonblad met 29 sporttakken (en daarnaast de antwoordmogelijkheid ‘andere sport’) kruisten ondervraagden de belangrijkste en de op één na belangrijkste sporttak aan die zij in de afgelopen twaalf maanden beoefenden. Personen die fit-

ness/aerobics beoefenden, laten we buiten de analyses. We vermoeden dat een deel van deze fitnessers aangeeft lid te zijn van een sportvereniging, terwijl zij feitelijk sporten in commercieel verband. Verder werd per genoemde sport gevraagd: ‘Kunt u schatten welk percentage van uw medesporters in deze sport een Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of andere allochtone afkomst heeft?’ De antwoordmogelijkheden waren (1) 0 procent, (2) 0-5 procent, (3) 5-10 procent, (4) 10-75 procent, (5) 75-100 procent en (6) 100 procent. De voorafgaande instructie luidde: ‘Met medesporters bedoelen we personen met wie u gezamenlijk deze sport beoefent. Iemand die men toevallig na afloop van het sporten tegenkomt in de kantine of personen die aan dezelfde trimloop deel nemen dient u niet mee te rekenen.’

4. Indices

Voor onze analyses berekenen we de volgende indices.

Participatie Index: het percentage van de Nederlandse bevolking dat lid is van een sportvereniging. Deze index berekenen we ook per afzonderlijke sporttak.

Extensie Index: het gemiddelde aantal leden van teams of trainingsgroepen. Opnieuw berekenen we deze index ook per afzonderlijke sporttak.

Segregatie Indices: de verdeling van leden over (1) ledenscharen van sporttakken, (2) sportverenigingen en (3) sportgezelschappen.

(1) Sporttakkenniveau: de relatieve mate van onder- of oververtegenwoordiging van autochtonen binnen de ledenschare van een bepaalde tak van sport ten opzichte van de etnische groep waarmee wordt vergeleken.

Voor elke etnische groep bepalen we de kans om lid te zijn tegenover de kans om niet-lid te zijn (de kansverhouding of *odds*). De odds voor autochtonen wordt daarbij telkens tegen de odds voor de andere twee etnische groepen afgezet. In tegenstelling tot de Lüschen Index (Lüschen 1969) en de Sports Equity Index (Sport England 2001) berekenen we geen ratio's (kansverhoudingen), maar odds ratio's voor deelnameverschillen tussen groepen (relatieve kansverhoudingen). Deelname aan een weinig beoefende activiteit klimt namelijk gemakkelijk op en deelname aan een veel beoefende activiteit stijgt moeilijker verder. Ratio's houden geen rekening met zo'n vloer- of plafondefect; odds ratio's wel.

Een voorbeeld. De odds ratio voor de vertegenwoordiging van autochtonen ten opzichte van Turken/Marokkanen onder de leden van voetbalverenigingen bepalen we als volgt. We delen (a) het aantal autochtone leden van voetbalverenigingen door (b) het aantal autochtone niet-leden van voetbalverenigingen tot (c) de kansverhouding wel/niet. Evenzo delen we (d) het aantal Turkse/Marokkaanse leden van voetbalverenigingen door (e) het aantal Turkse/

Marokkaanse niet-leden van voetbalverenigingen tot (f) de kansverhouding wel/niet. Vervolgens bepalen we (g) de relatieve kansverhouding door het delen van (c) de kansverhouding voor autochtonen door (f) die voor Turken/Marokkanen. Gaat de odds ratio richting oneindig, dan zijn autochtonen oververtegenwoordigd. Nadert de odds ratio 0, dan zijn het juist de Turken/Marokkanen die zijn oververtegenwoordigd. En is ze tot slot gelijk aan 1, dan kennen veldvoetbalverenigingen een geheel naar autochtonen en Turken/Marokkanen gemengde ledenschare.

De stratificatieladders die in eerdere studies naar de segregatie van sport op het niveau van ledenscharen van sporttakken werden opgesteld (Lüschen 1969; Scheerder, Vanreusel, Taks & Renson 2001; Van der Meulen, Ruiter & Ultee 2005), zijn moeilijk door de jaren heen of tussen landen te vergelijken. Er wordt namelijk geen totaalscore berekend voor de gehele sportsector, zodat analyses zich beperken tot het vaststellen van verschuivingen bij afzonderlijke takken van sport. Bovendien wordt het beeld dan mogelijk te sterk bepaald door sporttakken die relatief weinig worden beoefend. Door een criterium vast te stellen voor een 'gemengde' tak van sport, kunnen we echter overstappen van sporttakken als analyse-eenheden naar leden. In dit artikel merken we daartoe sporttakken met een ledenschare met bijbehorende odds ratio hoger dan 0,5 én lager dan 2,0 aan als 'gemengd'. Vervolgens bepalen we het percentage van de bevolking dat lid is van minstens één sportvereniging voor een sporttak met zo'n relatief gemengde ledenschare.

(2) Sportverenigingsniveau: het percentage leden van een bepaalde etnische minderheidsgroep dat lid is van een etnische sportvereniging, berekend voor leden van sportverenigingen.

Het aantal etnische sportverenigingen in een land neemt, overige omstandigheden gelijkblijvend, recht evenredig toe met het aantal etnische minderheden in dat land. Daarom verschaffen relatieve cijfers een beter beeld dan absolute, zodat het informatiever wordt om te vergelijken door de jaren heen of tussen landen. Bovendien leiden absolute aantallen gemakkelijker tot een overtrokken beeld. Maar ook het aandeel etnische sportverenigingen in een land neemt, overige omstandigheden gelijkblijvend, recht evenredig toe met het aandeel etnische minderheden (of het aandeel etnische minderheden dat lid is van een sportvereniging) in dat land. Cijfers over leden als analyse-eenheden zijn zodoende informatiever dan cijfers over verenigingen.

Voor Turken/Marokkanen bepaalden we de mate van segregatie op sportverenigingsniveau als volgt.

(2.1) We corrigeerden voor de onderverteenwoordiging van Turken/Marokkanen binnen de steekproef van het AVO 1999 tot het juiste bevolkingsaandeel volgens CBS 1999.

(2.2) Met AVO 1999 bepaalden we het aandeel Turkse/Marokkaanse leden van voetbalverenigingen binnen het totale aantal leden van voetbalverenigingen.

- (2.3) Met VNS 1997 bepaalden we, gegeven dit aandeel, het aantal Turkse/Marokkaanse leden van voetbalverenigingen.
- (2.4) Met VNS 1997 bepaalden we het gemiddelde aantal leden per voetbalvereniging door het aantal voetbalverenigingen te delen door het totale aantal leden van voetbalverenigingen.
- (2.5) Met VNS berekenden we het aantal Turken/Marokkanen dat lid is van Turkse/Marokkaanse voetbalverenigingen door het aantal Turkse/Marokkaanse voetbalverenigingen te vermenigvuldigen met het gemiddelde aantal leden per voetbalvereniging. We deden dit onder de aannamen dat (a) Turkse/Marokkaanse voetbalverenigingen gemiddeld evenveel leden tellen als niet-Turkse/Marokkaanse voetbalverenigingen en dat (b) Turkse/Marokkaanse voetbalverenigingen uitsluitend Turkse/Marokkaanse leden hebben. Merk op dat we waarschijnlijk de kans dat Turken/Marokkanen lid zijn van Turkse/Marokkaanse verenigingen overschatten, omdat Turkse/Marokkaanse voetbalverenigingen vermoedelijk ook leden uit andere etnische groepen hebben en kleiner zijn dan doorsnee verenigingen.
- (2.6) We deelden het aantal Turken/Marokkanen dat lid is van een Turkse/Marokkaanse voetbalvereniging door het aantal Turken/Marokkanen dat lid is van een voetbalvereniging.

(3) Sportgezelschappenniveau: het percentage autochtonen dat sport binnen een gemengd team of gemeente trainingsgroep, berekend voor leden van sportverenigingen. ‘Gemengd’ is geoperationaliseerd als bestaand uit meer dan 0 én minder dan 10 procent allochtonen (naar inschatting van ondervraagden).

Interetnische Affiliatie Index: het aantal interetnische contacten via het lidmaatschap van sportverenigingen in Nederland. Deze index berekenen we ook per afzonderlijke sporttak. De formule luidt:

$$\sum IA_i = (Q_{j=1,i} * Q_{j=2,i}) * P_i * E_i$$

IA geeft de mate van interetnische affiliatie voor etnische groep $j=1$ en $j=2$ via sporttak i . Hiertoe wordt eerst de participatie van groep $j=1$ en groep $j=2$ bepaald. Dit gebeurt door vermenigvuldiging van $Q_{j=1}$, de proportie leden van sporttak i uit etnische groep $j=1$, met $Q_{j=2}$, de proportie leden van sporttak i uit etnische groep $j=2$. Vervolgens wordt vermenigvuldigd met P , de totale participatie, ofwel alle leden van sporttak i . Tot slot wordt vermenigvuldigd met E , het gemiddelde aantal leden per gezelschap voor sporttak i . De aldus berekende interetnische affiliatie index drukt het aantal ‘kleurrijke banden’ uit dat tussen leden uit etnische groep $j=1$ via sporttak i met leden uit etnische groep $j=2$ ontstaat. Het totale aantal interetnische sportcontacten bepalen we door het optellen van de indexscores per afzonderlijke sporttak.

Bij het berekenen van de Interetnische Affiliatie Index wegen we in de steekproef alle etnische groepen tot dezelfde groepsomvang. Deze correctie helpt de index van twee zwakke plekken af. (1) Het aantal ‘kleurrijke’ banden

zou stijgen bij een groeiend aandeel allochtonen binnen de bevolking. Door de groepsomvang van de verschillende etnische groepen gelijk te schakelen, geeft de index een zuiverder beeld van de overbruggingskracht van sportverenigingen indien we door de jaren heen of tussen landen vergelijken. Zonder deze statistische correctie valt enkel een zinvolle vergelijking te trekken tussen de overbruggingskracht per sporttak. (2) Het aantal kleurrijke banden zou kunnen stijgen bij een toenemende relatieve oververtegenwoordiging van allochtonen onder de ledenschare van een bepaalde sporttak. Zonder deze correctie zou een verdere stijging van het aandeel Turken onder leden van boksverenigingen tot het punt waarop er absoluut gezien meer Turkse dan autochtone bokkers zijn, leiden tot meer interetnisch contact volgens de index.

Omdat we bij de Interetnische Affiliatie Index ook wegen voor de omvang van gezelschappen heeft deze maat geen bovengrens (indien daar geen rekening mee zou worden gehouden, dan zou het bereik tussen 0 en 1 liggen). Om de indexscores gemakkelijker te kunnen aflezen, stellen we de score van de sporttak die de hoogste indexscore behaalt op 100.

5. Resultaten

5.1. Participatie: aantallen leden

Tabel 1 toont het percentage van de Nederlandse bevolking dat lid is van een sportvereniging, uitgesplitst naar sporttak. De cijfers betreffen het AVO 1995/1999. Destijds was ruim één op de drie Nederlanders lid van minstens één sportvereniging (31 procent). De populairste sporttakken waren achtereenvolgens veldvoetbal (6,0 procent), tennis (5,6 procent) en zwemmen (3,6 procent). Squash (0,3 procent), auto-/motorsport (0,2 procent) en soft-/honkbal (0,2 procent) trokken een relatief veel geringer ledental. Verder was 4,3 procent van de ondervraagden lid van minstens één sportvereniging voor een niet op het toonblad vermeldde sporttak.

Tabel 1. Percentage van de bevolking dat lid is van een sportvereniging naar sporttak, 6-79 jarigen, Nederland 1995/1999.

Sporttak	%	N ^a
Andere sport	4,3	1213
Atletiek	0,5	139
Auto-/motorsport	0,2	47
Badminton	1,4	386
Basketbal	0,4	114
Golf	0,5	143
Gymnastiek/turnen	3,1	857
Handbal	0,5	152
Hockey	1,0	269
Korfbal	0,8	214
Paardrijden	1,3	368
Schaatsen	0,7	195
Skeelers/skaten	0,3	38
Soft-/honkbal	0,2	63
Squash	0,3	93
Tafeltennis	0,5	131
Tennis	5,6	1574
Toerfietsen/wielrennen	0,5	138
Trimmen/joggen	0,8	217
Vecht-/verdedigingssport	1,7	476
Veldvoetbal	6,0	1692
Volleybal	2,1	578
Wandelsport	0,3	111
Zaalvoetbal	1,3	384
Zeilen/roeien/kanoën/surfen	0,8	225
Zwemmen	3,6	997
Totaal	31,2	8537

a Aantal lidmaatschappen waarover respondenten rapporteerden per sporttak.

Bron: AVO 1995/1999 (gewogen gegevens)

5.2. Extensie: aantallen leden per gezelschap

Tabel 2 beschrijft het gemiddelde aantal leden per sportgezelschap in verenigingsverband, uitgesplitst naar sporttak. Volgens het AVO 1999 telden teams of

trainingsgroepen gemiddeld dertien personen. Atletiek (17 leden), trimmen/joggen (17 leden) en gymnastiek/turnen (16 leden) werden doorgaans beoefend in een relatief groot gezelschap. Gezelschappen voor sporten als paardrijden (9 leden), zeilen/roeien/kanoën/surfen (9 leden) en tennis (7 leden) kenden veeleer een geringe omvang.

Tabel 2. Gemiddeld aantal leden per sportgezelschap in verenigingsverband naar sporttak, 6-79 jarigen, Nederland 1999.

Sporttak	Gemiddeld aantal leden	N ^a
Andere sport	16	590
Atletiek	17	58
Auto-/motorsport	11	21
Badminton	15	167
Basketbal	11	58
Golf	7	68
Gymnastiek/turnen	16	431
Handbal	13	67
Hockey	14	93
Korfbal	11	108
Paardrijden	8	152
Schaatsen	15	88
Skeelers/skaten	16	38
Soft-/honkbal	14	25
Squash	7	40
Tafeltennis	12	67
Tennis	7	641
Toerfietsen/wielrennen	13	58
Trimmen/joggen	17	89
Vecht-/verdedigingssport	16	219
Veldvoetbal	15	756
Volleybal	12	250
Wandelsport	9	61
Zaalvoetbal	14	157
Zeilen/roeien/kanoën/surfen	9	87
Zwemmen	14	448
Totaal	13	4837

a Aantal gezelschappen waarover respondenten rapporteerden per sporttak.

Bron: AVO 1999 (gewogen gegevens).

5.3. Heterofilie: verdeling van leden

(1) Sporttakkeniveau

Tabel 3 geeft relatieve kansverhoudingen weer, ofwel *odds ratio's* (O.R.) voor het lidmaatschap van sportverenigingen naar etnische groep, uitgesplitst naar sporttak. De gegevens zijn afkomstig uit het AVO 1995/1999. Kijken we naar afzonderlijke verenigingssporten dan valt op dat aan het eind van de twintigste eeuw de doorsnee sport uitgesproken ‘Hollands’ was (kolom 2-4). Sommige takken van sport telden zelfs in het geheel geen allochtone leden (*odds ratio's* oneindig). Gezien de geringe aantallen waarnemingen per sporttak kent de bijbehorende puntschatting overigens een ruim onbetrouwbaarheidsinterval. Niettemin komen er duidelijke verschillen aan het licht in de etnische samenstelling van ledenscharen naar sporttak.

In de topdrie van meest naar autochtonen en niet-westerse allochtonen gemengde verenigingssporten vinden we tafeltennis (O.R. = 0,9), vecht-/verdedigingssport (O.R. = 1,1) en zwemmen (O.R. = 1,1). Merk overigens op dat tafeltennis weliswaar een naar autochtonen en niet-westerse allochtonen gemengde ledenschare had, maar dat tegelijkertijd de vertegenwoordiging van Turken/Marokkanen verwaarloosbaar was. Deze ogenschijnlijke etnische evenwichtigheid bij een grove uitsplitsing naar autochtonen en niet-westerse allochtonen, verhulde dat deze sporttak door bepaalde etnische groepen juist meer dan gemiddeld werd beoefend (bijvoorbeeld door Surinamers/Antillianen/Arubanen en vermoedelijk vooral ook door Aziaten).

Overeenkomend met het imago van voetbal als volkssport was de ledenschare van veld- en zaalvoetbal betrekkelijk gemengd. Opvallend is dat Turken/Marokkanen naar verhouding zelfs vaker dan autochtonen lid waren van een veldvoetbalvereniging (O.R. = 0,6). Weinig verrassend treffen we wandelsport, schaatsen en golf onder de bij uitstek ‘witte’ sporttakken aan (O.R. = ∞) (kolom 2). Evenmin opvallend stellen we een oververtegenwoordiging vast van Surinamers/Antillianen/Arubanen binnen de ledenscharen van basketbal (O.R. = 0,7) en soft-/honkbal (O.R. = 0,2) (kolom 3). Verder zien we een relatieve oververtegenwoordiging van Turken/Marokkanen onder de ledenschare van vecht-/verdedigingssport (O.R. = 0,9) (kolom 4).

De onderste regel van kolom 2 laat zien dat van alle leden van sportverenigingen de helft lid van minstens één sportvereniging was voor een sporttak met een naar autochtonen en niet-westerse allochtonen gemengde ledenschare (50 procent). Verder lezen we af dat leden van sportverenigingen vaker minstens één tak van sport in verenigingsverband beoefenden met een naar autochtonen en Surinamers/Antillianen/Arubanen gemengde ledenschare (61 procent), dan dat zij minstens één tak van sport in verenigingsverband beoefenden met een naar autochtonen en Turken/Marokkanen gemengde ledenschare.

Tabel 3. Odds ratio's voor het lidmaatschap van sportverenigingen, naar etnische groep en naar sporttak, 6-79 jarigen, Nederland 1995/1999.

Sporttak	NWA	S/A/A	T/M	N ^a
Andere sport	7,6	3,0	∞	1213
Atletiek	5,0	1,7	∞	139
Auto-/motorsport	∞	∞	∞	47
Badminton	4,7	2,4	∞	386
Basketbal	1,3	0,7	1,5	114
Golf	∞	∞	∞	143
Gymnastiek/turnen	1,4	1,8	3,0	857
Handbal	∞	∞	∞	152
Hockey	3,2	3,3	∞	269
Korfbal	1,9	2,6	3,0	214
Paardrijden	6,6	4,6	∞	368
Schaatsen	∞	∞	∞	195
Skeelers/skaten	∞	∞	∞	38
Soft-/honkbal	0,5	0,2	∞	63
Squash	1,6	1,1	1,2	93
Tafeltennis	0,9	0,4	∞	131
Tennis	8,5	3,4	∞	1574
Toerfietsen/wielrennen	∞	∞	∞	138
Trimmen/joggen	1,6	1,4	∞	217
Vecht-/verdedigingssport	1,0	0,9	0,9	476
Veldvoetbal	0,8	0,9	0,6	1692
Volleybal	5,3	7,3	∞	578
Wandelsport	∞	∞	∞	111
Zaalvoetbal	1,3	0,7	1,7	384
Zeilen/roeien/kanoën/surfen	∞	∞	∞	225
Zwemmen	1,1	0,9	1,5	997
Totaal ^b	50%	61%	52%	9642

NWA = niet-westerse allochtonen, S/A/A = Surinamers/Antillianen/Arubanen, T/M = Turken/Marokkanen

a Aantal lidmaatschappen waarover respondenten rapporteerden per sporttak.

b Percentage dat lid is van minstens één sportvereniging voor een sporttak met een 'gemengde' ledenshare. 'Gemengd' is geoperationaliseerd als een tak van sport waarbij de odds ratio's voor de vertegenwoordiging van autochtonen ten opzichte van de desbetreffende etnische groep hoger liggen dan 0,5 en lager dan 2,0. Merk op: de groep van niet-westerse allochtonen bestaat niet alleen uit Surinamers/Antillianen/Arubanen en Turken/Marokkanen, maar ook uit overige niet-westerse allochtonen.

Bron: AVO 1995/1999 (gewogen gegevens).

(2) *Sportverenigingenniveau*

Tabel 4 brengt het lidmaatschap van etnische sportverenigingen in kaart. In het linkerdeel van de tabel staat het aantal sportverenigingen, uitgesplitst naar etnische signatuur en naar sporttak (kolom 2-4). Volgens de telling van Janssens (1999) waren er in 1997 in Nederland in totaal 128 etnische sportverenigingen. Zo waren er 12 niet-westers allochtone cricketverenigingen, 37 Turkse/Marokkaanse voetbalverenigingen, 5 Surinaams/Antilliaans/Arubaanse soft-/honkbalverenigingen.

Tabel 4. Aantal etnische sportverenigingen, percentage etnische sportverenigingen en percentage leden uit betreffende etnische groep dat lid is van een etnische sportvereniging, naar etnische groep en naar sporttak, gehele bevolking, Nederland 1997a.

Sporttak	(a) N verenigingen			(b) % verenigingen			(c) % leden		
	NWA	S/A/A	T/M	NWA	S/A/A	T/M	NWA	S/A/A	T/M
Atletiek	1	0	0	0	0	0	-	-	-
Dammen	2	2	0	1	1	0	-	-	-
Voetbal	105	36	37	2	1	1	24	34	19
Soft-/honkbal	5	5	0	3	3	0	30	30	0
Boksen	3	0	3	4	0	4	-	-	-
Cricket	12	0	0	16	0	0	-	-	-
Totaal	128	43	40	2	1	1	19	22	20

NWA = niet-westers allochtoon, S/A/A = Surinaams/Antilliaans/Arubaans, T/M = Turks/Marokkaans

a Aantal etnische sportverenigingen.

b Percentage etnische sportverenigingen van het totale aantal sportverenigingen.

c Percentage leden van etnische sportverenigingen, enkel leden van sportverenigingen.

Bron: AVO 1995/1999, CBS 1997, VNS 1997.

Het middendeel van de tabel toont het percentage etnische sportverenigingen. De ruim honderd etnische sportverenigingen die er destijds waren, vormden slechts 2 procent van de in totaal meer dan 31.000 sportverenigingen in Nederland. Dat wil zeggen dat er bij 98 procent van de sportverenigingen geen sprake van etnische zelforganisatie was. Nu we aantallen etnische sportverenigingen hebben omgerekend tot percentages, kunnen we ook zinvol vergelijken naar sporttak. Absoluut gezien kwam allochtone zelforganisatie het vaakst voor bij voetbal (N = 105). Tegelijkertijd was daar maar bij 2 procent van alle Nederlandse voetbalverenigingen sprake van. Kijken we echter naar de relatieve cijfers, dan was cricket – met één op de zes clubs opgericht voor en door allochtonen – op sportverenigingenniveau de sterkst gesegregerde sporttak.

In het rechterdeel van de tabel zien we tot slot welk deel van de leden van sportverenigingen uit een bepaalde etnische groep bij een etnische sportvereniging aangesloten was. We stellen vast dat één op de vijf niet-westerse allochtone leden van sportverenigingen lid van een etnische vereniging was (19 procent). Verder is opvallend dat van de drie Surinaamse/Antilliaanse/Aru-baanse leden van soft-/honkbalverenigingen er minstens één voor een etnische vereniging uitkwam.

(3) *Sportgezelschappenniveau*

Tabel 5 toont van de leden van sportverenigingen het percentage dat sport in een gemengd gezelschap, uitgesplitst naar sporttak. De cijfers komen uit de FNB 2003. Ruim eenderde (34 procent) van de autochtone leden van sportverenigingen bleek te sporten in een gemengd gezelschap. Trimmen/joggen (100 procent), korfbal (67 procent) en atletiek (64 procent) werden doorgaans beoefend met leden van verschillende etnische komaf. Geen van de ondervraagden die lid was van een vereniging voor schaatsen, auto-/motorsport of skiën/langlaufen, beoefende deze sport in een gemengd gezelschap. Van alle autochtone leden van voetbalverenigingen was de helft actief in een gemengd gezelschap (53 procent). Merk overigens op dat het aantal waarnemingen voor sommige sporttakken zeer beperkt was.

5.4. Interetnische affiliatie: aantal 'kleurrijke' banden

Tabel 6 geeft inzicht in de frequentie van interetnisch contact via sportverenigingen in Nederland, rekening houdend met én het aantal leden per sporttak, én het gemiddelde aantal leden per gezelschap per sporttak, én de etnische samenstelling van ledenscharen per sporttak. De cijfers zijn ontleend aan het AVO 1995/1999. Overeenkomend met het imago van voetbal als volkssport, bleken via veldvoetbalverenigingen inderdaad veruit de meeste 'kleurrijke' banden te ontstaan (indexscore = 100), ongeacht om welke etnische groepen het gaat (kolom 2-4). Deze bevinding sluit bovendien aan bij onze eerdere bevindingen die wezen op de hoge participatie en lage segregatie (op sporttak-niveau) binnen voetbal.

Tabel 5. Percentage dat sport in een gemengd gezelschap naar sporttak, 18-70-jarigen, Nederland 2003^a.

Sporttak	%	N ^b
Atletiek	64	11
Auto-/motorsport	0	1
Badminton	53	30
Basketbal	50	2
Golf	40	15
Gymnastiek/turnen	5	20
Handbal	20	10
Hockey	27	11
Korfbal	67	6
Overige	31	67
Paardrijden	22	9
Roeien/kanoën	33	3
Schaatsen	0	5
Schaken/dammen	33	6
Skaten/skeelers	0	2
Skiën/langlaufen	0	4
Softbal-/honkbal	50	2
Squash	0	5
Tafeltennis	50	8
Tennis	34	82
Toerfietsen/wielrennen	25	8
Trimmen/joggen	100	5
Vecht-/verdedigingssport	27	11
Voetbal	53	64
Volleybal	24	29
Wandelsport	29	7
Zaalvoetbal	42	12
Zeilen/surfen	50	2
Zwemmen	46	28
Totaal	34	469

a 'Gemengd' is geoperationaliseerd als teams of trainingsgroepen die volgens inschatting van hun leden uit meer dan 0 én uit minder dan 10 procent allochtonen bestaan.

b Aantal gezelschappen waarover respondenten rapporteerden per sporttak.

Bron: FNB 2003 (gewogen gegevens).

Tabel 6. Indexscore voor het aantal interetnische banden via het lidmaatschap van sportverenigingen naar etnische groep en naar sporttak, 6-79 jarigen, Nederland 1995/1999.^a

Sporttak	NWA	S/A/A	T/M	N ^b
Andere sport	4	12	0	1574
Atletiek	0	0	0	139
Auto-/motorsport	0	0	0	47
Badminton	0	0	0	386
Basketbal	0	0	0	114
Golf	0	0	0	143
Gymnastiek/turnen	5	13	0	1213
Handbal	0	0	0	152
Hockey	0	0	0	368
Korfbal	0	0	0	214
Paardrijden	0	0	0	217
Schaatsen	0	0	0	195
Skeelers/skaten	0	0	0	38
Soft-/honkbal	0	0	0	93
Squash	0	0	0	63
Tafeltennis	0	0	0	131
Tennis	9	8	3	857
Toerfietsen/wielrennen	0	0	0	138
Trimmen/joggen	0	0	0	269
Vecht-/verdedigingssport	2	2	2	476
Veldvoetbal	100	100	100	1692
Volleybal	1	0	0	578
Wandelsport	0	0	0	111
Zaalvoetbal	1	2	0	384
Zeilen/roeien/kanoën/surfen	0	0	0	225
Zwemmen	15	19	8	997
Totaal	137	157	114	8537

NWA = niet-westerse allochtonen, S/A/A = Surinamers/Antillianen/Arubanen, T/M = Turken/Marokkanen

a Indexscores zijn bepaald via (a) een formule die weegt voor én de proportie van de bevolking die lid is per sporttak, én de proporties van de betreffende etnische groepen binnen de leden-schare per sporttak, én het gemiddelde aantal leden per gezelschap in verenigingsverband per sporttak, en (b) indexatie op de tak van sport via welke de meeste interetnische contacten ontstaan (in dit geval blijkt dit telkens veldvoetbal).

b Aantal lidmaatschappen waarover respondenten rapporteerden per sporttak.

Bron: AVO 1995/1999 (gewogen gegevens).

Kijken we verder in kolom 2, dan zien we dat het aantal interetnische contacten via zwemverenigingen niet meer dan een zevende bedroeg van dat via verenigingen voor veldvoetbal (indexscore = 15). Tennisverenigingen volgden op de derde plaats op nog grotere afstand (indexscore = 9). Verder telde eigenlijk alleen het aantal gemengde ontmoetingen via vecht-/verdedigingssport (indexscore = 2) aan. Minder populaire en typisch ‘witte’ sporten, zoals golf, schaatsen, zeilen/roeien/kanoën/surfen brachten nauwelijks autochtonen en niet-westerse allochtonen in contact (indexscore = 0).

Aan de totaalscores in de onderste regel lezen we af dat het leeuwendeel van het interetnische sportclubcontact plaatsvond via veldvoetbal. Zo bedraagt de totaalscore voor contact tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen 137 (kolom 2). Gelet op de totaalscore van 114, verloopt interetnisch sportclubcontact tussen autochtonen en Turken/Marokkanen vrijwel uitsluitend via veldvoetbal (kolom 3). Surinamers/Antillianen/Arubanen leggen, vergeleken met Turken/Marokkanen, gezien de totaalscore van 157, via een bredere waaier aan verenigingssporten met autochtonen contact. Merk bovendien op dat gemengde sporttakken niet als vanzelfsprekend leiden tot veel contact. In weerwil van een gemengde ledenschare, ontstond in vergelijking tot veldvoetbal slechts een verwaarloosbaar aantal interetnische sportclubcontacten via tafeltennis en basketbal (indexscores voor beide sporten 0).

6. Van banden naar bruggen...

Hoe frequent ontstond interetnisch contact via sportverenigingen in Nederland aan het eind van de twintigste eeuw? In dit artikel ontwierpen we een aantal maten voor ontmoetingskansen via sport en beantwoordden daarmee deze beschrijvingsvraag.

Een aantal belangrijke bevindingen zijn: (1) *Participatie*. Een derde van de bevolking was lid van een sportvereniging, de populairste verenigingssport was veldvoetbal. (2) *Extensie*. Gemiddeld bleken teams of trainingsgroepen binnen verenigingsverband uit dertien leden te bestaan. De omvang van een doorsnee gezelschap verschilde echter naar sporttak. (3) *Heterofilie*. De helft van de leden van sportverenigingen was lid van een vereniging voor een sporttak met een ledenschare die naar autochtonen en niet-westerse allochtonen betrekkelijk gemengd was. Van de allochtone leden van sportverenigingen was één op de vijf lid van een etnische vereniging. Van de autochtone leden van sportverenigingen maakte één op de drie deel uit van een etnisch gemengd gezelschap. (4) *Interetnische affiliatie*. Als we wegen voor het aantal leden per sporttak, de etnische samenstelling van ledenscharen per sporttak en de gemiddelde omvang van een gezelschap per sporttak, dan zorgen veldvoetbalverenigingen voor veruit de meeste ‘kleurrijke’ banden in Nederland.

Waar we in een eerder artikel nog verrassend vaststelden dat tennisverenigingen meer banden bleken op te leveren tussen 'rijk' en 'arm' dan voetbalverenigingen, maakt voetbal haar reputatie als overbrugger dit keer volledig waar. We wijzen er overigens op dat onze Interetnische Affiliatie Index weegt voor segregatie op het niveau van de samenstelling van de ledenschare van een sporttak en niet op het niveau van de samenstelling van een gezelschap. Daarmee is onze maat nog verre van ideaal.

Met het oog op vervolgonderzoek dringen zich vier nieuwe vragen op.

Ten eerste gaven we in dit artikel slechts een algemene indruk van de mate waarin 'kleurrijke' banden ontstaan via de sport. Onder meer door de omvangrijke steekproeven van het AVO samen te voegen, brachten we sportieve ontmoetingskansen voor het eerst globaal in kaart. Het beeld wordt allicht realistischer indien onze indices voor meer specifieke groepen binnen de bevolking worden bepaald. Hoe groot is bijvoorbeeld de kans op sportcontact tussen autochtone en allochtonen *jongeren* of tussen autochtone en allochtone *vrouwen*? Mogelijk kunnen dergelijke vragen met enige creativiteit met bestaande gegevens verder worden onderzocht, maar gezien de geringe aantallen ondervraagden per etnische groep, zijn we in belangrijke mate beperkt door onze data.

Ten tweede dringen zich vragen op over relatieve ontmoetingskansen via sport vergeleken met de kans om elkaar te ontmoeten via werk, wijk, school, culturele vrijetijdsbesteding of geloof. Daarbij is het van belang om inzicht te verkrijgen in de mate waarin door de sportvereniging al bestaande segregatie wordt voortgezet dan wel wordt doorbroken. In welke mate is een sportvereniging kleurrijker van samenstelling dan de haar omringde wijk?

Ten derde vormen onze analyses slechts een momentopname. Om processen als 'witte' en 'zwarte' vlucht in kaart te brengen, zijn longitudinale data vereist; en dit bij voorkeur op uiteenlopende schaalniveaus. Vormen autochtonen en allochtonen in toenemende mate eigen teams? Kiezen de verschillende etnische groepen steeds vaker voor eigen verenigingen? Wijken autochtone voetballers uit naar andere takken van sport, zoals tennis, hockey of golf?

Ten vierde en tot slot: levert sport niet alleen banden, maar ook bruggen tussen de verschillende etnische groepen op? Indien Andries, Ahmed en Aron samen spelen binnen het ideaaltypische FC De Regenboog, gaan deze Hollander, Marokkaan en Surinamer dan ook op een goede manier met elkaar om, worden ze vrienden of kennissen, en stijgt hun vertrouwen in leden uit andere etnische groepen, ook zonder dat daarmee eerst persoonlijk contact gelegd wordt? Deze hamvraag zal door ons in een vervolgartikel worden beantwoord (Van der Meulen & Ultee 2006).

NOTEN

1. Ruud van der Meulen is momenteel werkzaam voor het W.J.H. Mulier Instituut, Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek (e-mail: r.vandermeulen@mulierinstituut.nl). Tevens is hij als promovendus verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen, sectie sociologie/ICS. Dit artikel vormt onderdeel van zijn proefschrift *Brug over troebel water? Het Nederlandse sportverenigingsleven als vriendenvijver, kennissenkweek en vertrouwensbasis*. Wout Ultee is verbonden als hoogleraar aan dezelfde sectie. We bedanken Jochem Tolsma voor behulpzame methodologische opmerkingen.
2. Onderwijssociologen beschrijven een soortgelijke democratisering/differentiëring paradox in reactie op de desegregatie van Amerikaanse scholen sinds ‘Brown versus Board’. Meer formele gelijkheid vormde geen garantie voor meer informele verbondenheid. Leerlingen waren weliswaar steeds evenwichtiger gespreid over scholen in het publieke onderwijs, maar tegelijkertijd ontstond een ‘witte vlucht’ richting het private onderwijs. Verder zouden etnische scheidslijnen slechts meer onder de oppervlakte verdwenen zijn – op het niveau van klassen, schoolteams, cafeteria’s en schoolfeesten blijft er een hardnekkige etnische tweedeling (Taylor & Moghaddam 1994; Clotfelter 2001; Dixon, Durrheim & Tredoux 2005). Zie verder Adams (2001) voor mogelijke onbedoelde gevolgen van overheidsbeleid gericht op meer diversiteit in het onderwijs.
3. Andere auteurs zoals Hooghe (2003) bestrijden de veronderstelling van Allport (1954) dat gemengd persoonlijk contact een eerste voorwaarde vormt tot overbrugging van etnische afstand. Hooghe toetste zijn alternatieve hypothese over de socialiserende invloed van etnisch tolerante referentiegroepen echter met macrogegevens over de sociale samenstelling van ledenscharen naar verenigingssoort en niet met microgegevens over de sociale samenstelling van iemands verenigingsgezelschap.
4. Het CBS definieert niet-westerse allochtonen als: personen van wie minstens één ouder is geboren in Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië met uitzondering van Indonesië en Japan (www.cbs.nl).

BIBLIOGRAFIE

- Adams, M. (2001). Isn’t it ironic? The central paradox at the heart of ‘percentage plans’. *Ohio State Law Journal*, 62, 1729.
- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge: AddisonWesley.
- Bourdieu, P. (1979). *La distinction: Critique sociale du jugement*. Paris: Éditions de Minuit.
- Blau, P., & Schwartz, J. (1984). *Crosscutting social circles: Testing a macrostructural theory of intergroup relations*. Orlando: Academic Press.
- Chu, D., & Griffey, D. (1985). The contact theory of racial integration: The case of sport. *Sociology of Sport Journal*, 2(4), 323-333.
- Clotfelter, C. (2004). *After ‘Brown’: The rise and retreat of school desegregation*. Princeton: Princeton University Press.
- Davegos, J., & Schellinghouth, R. (2003). Sociaal-culturele integratie: Contacten, cultuur en oriëntatie op de eigen groep. In J. Davegos, M. Gijsberts, & C. van Praag (red.), *Rapportage minderheden 2003: Onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie* (pp. 317-362). Den Haag: SCP.
- Dixon, J., Durrheim, K., & Tredoux, C. (2005). Beyond the optimal contact strategy: A reality check for the contact hypothesis. *American Psychologist*, 60(7), 697-711.

- Dotulong, J., & Westbroek, I. (2005). 'Witte vlucht' uit voetbal Randstad. *NRC Handelsblad*, 18 juni.
- Duyvendak, J.-W., Krouwel, A., Kraaijkamp, R., & Boonstra, N. (1998). *Integratie door sport: Een onderzoek naar gemengde en ongemengde sportbeoefening van allochtonen en autochtonen*. Rotterdam: Bestuursdienst Rotterdam.
- Elling, A. (2002). *'Ze zijn er niet voor gebouwd': In- en uitsluiting in de sport naar sekse en etniciteit*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Estlund, C. (2003). *Working together: How workplace bonds strengthen a diverse democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Graaf, N., de Graaf, P., Kraaykamp, G., & Ultee, W. (2003). *Familie Enquête Nederlandse Bevolking 2003: ICS Codeboek 81*. Nijmegen: Sectie Sociologie.
- Hooghe, M. (2003). Value congruence and convergence within voluntary associations: Ethnocentrism in Belgium. *Political Behavior*, 25(2), 151-176.
- Janssens, J. (1999). *Etnische tweedeling in de sport*. 's-Hertogenbosch: Diopter.
- Kanne, P. (2004). *Gevoelens van autochtone Nederlanders ten opzichte van allochtonen en moslims*. Amsterdam: TNS NIPO.
- Lamprecht, M., & Stamm, H. (1995). Soziale Differenzierung und soziale Ungleichheit im Breiten- und Freizeitsport. *Sportwissenschaft*, 25(3), 265-284.
- Lüschen, G. (1969). Social stratification and social mobility among young sportsmen. In J. Loy, & G. Kenyon (Eds.), *Sport, culture and society* (pp. 258-276). New York: Macmillan.
- McClendon, M., & Eitzen, D. (1975). Interracial contact on collegiate basketball teams: A test of Sherif's theory of superordinate goals. *Social Science Quarterly*, 55(4), 926-938.
- Meloen, J., & Eersteling, P. (1994). *'Er wordt wel eens wat geroepen' Discriminatie van allochtonen in de amateursport*. Leiden: LISWO.
- Putnam, R. (2001). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rowe, N., & Champion, R. (2000). *Sports participation and ethnicity in England: National survey 1999/2000. Headline findings*. London: Sport England, http://www.sportengland.org/sports_equity_index.pdf
- Rummelt, P. (1998). Möglichkeiten und Grenzen der Aussiedler-Integration durch Sport. In M.-L. Klein, & J. Kothy (Red.), *Etnisch-kulturelle Konflikte im Sport* (pp. 99-111). Hamburg: Czwalina.
- Scheerder, J., Vanreusel, B., Taks, M., & Renson, R. (2001). Is de actieve sportbeoefening in Vlaanderen gedemocratiseerd? Over de sociale gelaagdheid van de sportdeelname gedurende de periode 1969-1999. *Tijdschrift voor Sociologie*, 22(4), 385-417.
- Sport England (2001). *Sports Equity Index*. London: Sport England.
- Taylor, D., & Moghaddam, F. (1994). *Theories of intergroup relations: International social psychological perspectives*. New York: Praeger.
- Tweede Kamerstuk. Programma 'Meedoen allochtone jeugd door sport 2006-2010'. <http://www.minvws.nl/kamerstukken/ds/2006/programma-meedoen-allochtone-jeugd-door-sport.asp>
- Van der Meulen, R., Ruiters, S., & Ultee, W. (2005). 'Bowling apart?' Vier vragen over Nederlandse sportclubs en omgang tussen arm en rijk. *Mens & Maatschappij*, 80(3), 197-219.
- Van der Meulen, R., & Ultee, W. (2006). *'All people will be brothers' To what extent do Dutch sports clubs bridge the gap between the ethnic majority and ethnic minorities?* Paper presented at the RC28 Spring Meeting, Nijmegen, 11-14 May.
- Verweel, P., Janssens, J., & Roques, C. (2005). Kleurrijke zuilen: Over de ontwikkeling van sociaal kapitaal door allochtonen in eigen en gemengde sportverenigingen. *Vrijtijdsstudies*, 23(4), 7-22.